

NIILO VALONEN

Professori Niilo Valonen kuoli 11. päivänä helmikuuta 1983. Kuolema tuli yllättäen, järkytyksenä Valosen työtä seuraaville. Eläkkeelle viitisen vuotta sitten siirtynyt professori oli vielä hyvissä voimissa, eteenpäin tähtäävä ja produktiivinen kun hän yhtäkkiä miltei sananmukaisesti vaipui työnsä ääreen. – Kansatieteemme, perinnetieteemme on lyhyessä ajassa menettänyt monta johtavaa hahmoaan.

Niilo Eemil Tapio Valosen juuret olivat maaseudulla, hämäläis-satakuntalaisessa maaperässä. Hän syntyi Urjalassa 12. päivänä huhtikuuta 1913, mutta vuodesta 1917 alkaen lapsuuskoti oli Punkalaitumella, metsänhoidonneuvonjohtajan lopullisella virkapaikalla. Satakunnan Niilo Valonen tunsikin kotimaakunnakseen.

Sukulaisen luona tarjoutunut koulukortteeri määräsi koulupaikaksi Hämeenlinnan, jonka lyseosta Niilo Valonen valmistui ylioppilaaksi. Tietä kansankulttuurin ja nimistöhistorian harrastukseen viitoitti osaltaan Nestori-isän elävä kiinnostus kotiseudun perinteeseen. Lyseossa elähdytti lehtori Felix Seppälän inspiroiva vaikutus, ja oma mieli oli altis, omat kyvyt luomisvoimaisia. Suomen

kielen ja historian suuntaan painottuneet opinnot olivat Valoselle lähes itseltään selvä valinta, pohdintaa aiheutti vain yksityiskohtainen aineyhdistelmä. Filosofian kandidaatin tutkinnossa hänellä oli arvosanat suomen kielessä, latinassa ja suomalais-ugrilaisessa kansatieteessä. Opiskeluvuosiensa kesinä hän osallistui Satakuntalaisen Osakunnan kotiseuturetteihin ohjelmanaan milloin paikannimien keruu, milloin kansanomaisen eräperinteen tutkimus, milloin kansatieteellisen valokuvauksen suorittaminen.

Niilo Valonen valmistui maisteriksi v. 1939 ja museomiehen työ oli juuri alkamassa, kun sota vei miehen rintaman ankariin kokemuksiin moneksi vuodeksi – aina talvisodan maineikkaista Suomussalmen taisteluista Lapin sotaan asti. Sodan päättyessä hän oli reservikapteeni, myöhemmin majuri.

Sodan jälkeen jatkui jo rauhan aikana aloitettu työ Helsingin yliopiston maatalousmuseon uudelleen järjestelyssä; tässä työssä Valonen hankki mm. aineiston kiintoisaan tyyppianalyysiin pohjautuvaan tutkielmaansa kylvinvasta (Kotiseutu 1946).

Kansatieteilijän ja museomiehen ura oli jo alkanut. Valonen oli Turun historiallisen museon johtajana vv. 1952–53 ja tämän jälkeen Muinaistieteellisen toimikunnan ja Seurasaaren ulkomuseon intendenttinä; Muinaistieteellisen toimikunnan (Kansallismuseon) kansatieteellisen osaston johtajana hän toimi vv. 1955–61. Hänen tarmollaan ja organisointikyvyllään tehtiin osastosta monipuolinen kansankulttuurin tallennus- ja tutkimuslaitos. Mm. luotiin merkittävä perinnekyselyiden järjestelmä, johon kuului laaja vapaaehtoisten vastaajien verkosto. Tämän perinnearkiston toiminta tuotti ja tuottaa edelleen arvokasta aineistoa tutkimukselle ja on kansallisen perintemme eräs merkittävä perusarkisto.

Valonen käynnisti myös Kansallismuseon kansatieteellisen elokuvaustoiminnan ja laajan kenttätöprojektin: kylätutkimukset, kaupunkikansatieteelliset kenttätöet ja siirtoväen perinteeseen kohdistuvat tutkimukset. Hän oli kansatieteen dosentti vuodesta 1953 alkaen, ensin Turun, sitten Helsingin yliopistossa. Suomalais-ugrilaisen kansatieteen professoriksi Helsingin yliopistoon hänet nimitettiin v. 1961.

Niin opetus-, virasto- tai järjestöyksikön kuin tieteellisen projektin johtajana Valonen oli mies paikallaan. Hänen johdolla ja apunaan työskenteleviä henkilöitä kannusti Valosen oma vilpitön ja syvälinen innostus työhön ja sen kulloisiinkin aiheisiin; hänen auktoriteetissaan ei ollut koskaan pelkän ulkoisen asema-arvovallan sisäistä tyhjyyttä. Hän oli – kuolinhetkeensä asti – työtä ja vaivoja pelkäämätön, päämäärätietoinen. Tämä päämäärätietoisuus tempasi usein muutkin mukaansa.

Niilo Valonen ahkeroi myös virkatyötään ja tieteellistä tutkimusta sivuavan järjestö- ja kansalaistoiminnan aloilla: v. 1946 Talonpoikaiskulttuurisäätiön, vv. 1949–52 Suomen Museoliiton ja vv. 1950–52 Kotiseutuliiton sihteerinä. Suoras-taan valtava on hänen työpanoksensa Seurasaarisäätiön hyväksi. Säätiö perus-

tettiin kehittämään Seurasaaren ulkomuseota, tekemään kansankulttuuria tunnetuksi suurelle yleisölle, harjoittamaan tutkimus- ja julkaisutoimintaa.

Merkittäviä tieteellisluontoisia luottamustehtäviä olivat mm. Suomen Museo-liiton hallituksen jäsenyys, varapuheenjohtajuus ja pitkäaikainen puheenjohtajuus, Seurasaarisäätiön hallituksen varapuheenjohtajuus ja puheenjohtajuus (joka jatkui eläkevuosinakin), jäsenyys Suomalais-ugrilaisen Seuran ja Suomen Muinaismuistoyhdistyksen johtokunnassa sekä Suomen Tiedeakatemiasa ja Nordiska rådet för antropologisk forskningissa. Osallistumisesta valtion kulttuurihallintoon on mainittava ainakin Humanistisen toimikunnan kolmi-vuotisjäsenyys ja Muinaismuistohallinnon organisaatiotoimikunnan jäsenyys.

Valonen oli toimittamassa monta nidettä Muinaismuistoyhdistyksen sarjaa Kansatieteellinen Arkisto, ja hän perusti v. 1971 aikakausjulkaisun *Ethnologia fennica*, *Finnish Studies in Ethnology*. Sen rahoitus järjestettiin Seurasaarisäätiön tuella ja Valonen oli sen päätoimittaja kuolemaansa asti.

Valonen julkaisi paljon, joskin ylen perusteellinen detaljeihin paneutuminen hidastutti hänen töittensä valmistumista ja vähensi volyymien määrää. Ensimmäinen suurtyö oli väitöskirja »Geflechte und andere Arbeiten aus Birkenrindenstreifen» (Kansatieteellinen Arkisto IX, 1952), jossa pohjoisen Itä-Euroopan ja erityisesti Suomen esine- ja sanastoaineistolla osoitetaan meidän pohjoisen »tuohikulttuurimme» taustat: yhtäältä ihmisen erinomainen kyky luonnonmateriaalin hyväksikäyttöön, toisaalta eteläisempien kulttuurien tekniikkataidon antamat vaikutteet, lainat.

Pääteoksena voidaan pitää Suomen kansanomaisten asuinrakennusten historiaa »Zur Geschichte der finnischen Wohnstuben» (SUST 133, 1963), jossa Valonen käyttäen konkreettisen kansatieteellisen aineiston lisäksi arkeologian löytöaineistoa ja historiallisia arkistolähteitä osoittaa rakennuskulttuurimme eri ikäiset kerrostumat, niiden vaikutetaustan ja kulloisetkin yhteiskunnallis-taloudelliset taustatekijät. Vanha kehityso pillisesti sävyttynyt tutkimus- ja esitystapa oli toki jo ajat sitten osoittautunut riittämättömäksi. Tätä Valosen mittava julkaisukin manifestoi, mutta tutkimusperinteen arvoja oivaltavana julkaisun avarakatseinen tekijä korosti usein »kehityso pillisen» esitystavan ansiokkuutta aineiston esittämisessä ja opettamisessa.

Rakennushistoria ja asumiskulttuuri oli Valoselle läheistä aihepiiriä pitkään (esim. »Über Wohnraum und Inneneinrichtung des finnischen Bauernhauses im 16. und 17. Jahrhundert», 1966, »Zu den ältesten Schichten der finnischen Hauskultur», 1975, »En gård från järnåldern och dess traditioner», 1977). Vaikka hän ajoittain suuntautui tutkimustyössään myös nykyajan tutkimukseen ja kaupunkikansatieteeseen hän oli kuitenkin omimmillaan niissä kansatieteen vaihtelevien muotisuuntausten ulkopuolelle jäävissä tutkimuksissa, joissa heijastuvat pitkät kulttuurihistoriallisten yhteyksien ketjut ja laajoja perspektiivejä tarjoavat kulttuurin alueellisen jakautumisen kysymykset (esim. »Die Widerspiegelung der mittelalterlichen Kulturgebiete in der finnischen Volkskunst», 1968, »Nauhaornamentiikka eränkävijän miljöössä», 1970, »Suomen-

selkä perinnealueena», 1971, »The Eastern Border of Finland as the Border of Cultural Tradition», 1972, »Varhaisia lappalais-suomalaisia kosketuksia», 1980).

Museoesineistön ja kansantaiteen popularisointia suurelle yleisölle – tieteelliset mitat täyttävällä tavalla – edustavat Valosen erinomaiset tekstit teoksissa »Suomen kansantaiteen aarteita» (1963) ja »Suomalais-ugrilaista kansantaidetta» (1977), – lukuisten lehtiartikkelien ohella. Ne ovat nekin osaltaan osoitus Valosen tutkijaninnosta ja samalla halusta jakaa tietoaan yleiseksi kulttuuripääomaksi. – Ehkä kaikki Valosen julkaisut eivät vielä ole ilmestyneet; hänen jäämistössään on arvokasta lähes julkaisukunnossa olevaa materiaalia.

Olemukseltaan Valonen oli paljolti kansanomainen, »höyli», muttei koskaan korosteisen tuttavallinen. Hän käytti teitittelyä ja sinuttelua ja niiden vivahteita siinä – hänen polvensa vielä tajuamassa – ihmiskontaktien rikkaassa asteikossa, jota varten tällainenkin tapakulttuurin piirre on kehittynyt. Hän oli myös hienotunteinen, inhimillinen. Niinpä monet opiskelijat muistavat miten kolkon kirjallisen etukäteisilmoittautumisen ja pitkän odotuksen jälkeen professorin vastaanotto olikin erittäin antoisa. Kuului ystävällinen »Istumaan kiirreemmäksi aikaa . . .» ja professorilla oli varattuna aikaa lähes rajattomiin ehkä vähäisestikin opintotyöstä keskustelemiseen. Luonteen kulmikkautta hänessä kyllä saattoi näkyä julkisissa yhteyksissä tai »professoritason» kiistoissa. Valonen osasi ihailtavan luovasti nähdä suuren pienessä. Suorastaan klassilliseksi tuli hänen »Muistan kotipitäjistäni . . .», jolla hän keskustelussa saattoi aloittaa jonkin havaitsemansa pienen kulttuuripiirteen tai käytänteen virittämät laajat pohdiskelut, – kansankulttuurin sisintä hienosti vaistoten, mittavia historiallis-sosiaalisia linjoja vetäen. Tämä oli myös osa hänen idealismiaan, jossa kansankulttuurin tutkiminen ja sen sisältämien arvojen säilyttäminen muodostivat arvomaailman, josta saattoi ammentaa voimaa humanismin korostamiseen ja humanististen tavoitteiden sinnikkääseen läpiviemiseen kovassa ja materialistisessa maailmassa.

Martti Linkola